

Jana KOZAMERNIK
Ina ŠUKLJE ERJAVEC

Izzivi načrtovanja zunanjih ureditev za daljinske telesne dejavnosti

Spremenjene življenjske okoliščine v času pandemije so okrepile zavedanje o koristnosti rekreacije v zunanem okolju. Prebivalci so začeli množično uporabljati zunanje površine v mestih in naseljih ter v njihovi bližini. Pokazalo se je, kako pomembni so za dobro počutje ustrezni prostorski pogoji za vsakdanjo telesno dejavnost. Zaradi omejitev zbiranja so prišle v ospredje predvsem rekreacijske daljinske povezave, ki so prebivalcem omogočale priporočeno medsebojno razdaljo. Telesne dejavnosti, ki se izvajajo tako, da uporabnik premaguje določeno prostorsko razdaljo, so se v času zaprtja športnih objektov, vadblišč, igrišč itd. pokazale za tiste, ki najbolj nezahtevno in nekonfliktno zadovoljujejo potrebe prebivalcev po dejavnostih,

stiku z naravo in tudi (vsaj vidnemu) stiku z drugimi ljudmi. Hkrati se je pokazalo, da so možnosti za izvajanje teh dejavnosti zelo odvisne od kraja bivanja in dostopnosti do ustreznih površin. Tako se je v vseh občinah odprlo pomembno vprašanje, kako, če sploh, so tovrstne prostorske ureditve predvidene, ali so ustrezno načrtovane, enakovredno dostopne vsem in urejene ter kako jih je treba načrtovati v prihodnosti.

Ključne besede: telesne dejavnosti, zelene površine, zeleni sistem, aktiven življenjski slog, večnamenska raba

1 Uvod

V času pandemije, predvsem med omejitvami gibanja po občinah, se je uporaba odprtega prostora v naseljih in njihovi bližini močno povečala. Kakovostno lokalno okolje in možnost izbire zunanjega prostora za preživljanje časa na prostem sta se izkazala kot zelo pomembna. V splošni javnosti, tudi v medijih, je bila poudarjena koristnost gibanja na prostem, predvsem v naravi, parkih in na drugih zelenih površinah. V času zaprtja v domove se je povečalo zavedanje o pomenu javnih zelenih površin za naše dobro počutje. Stik z naravnimi prvinami namreč znanstveno dokazano ugodno učinkuje na ljudi, naše dobro počutje in zdravje. Možnost odhoda iz stavb v naravo je postala med epidemijo še posebej pomembna. Tako smo bili priča povečanju števila uporabnikov gozdnih, obrečnih in poljskih poti, sprehajalnih poti v parkih, soseskah in drugod. Interes po uporabi teh prostorov je marsikje odprl vprašanja ustrezne dostopnosti, zmogljivosti, zveznosti in kakovosti teh zunanjih površin, torej ustreznosti njihovega načrtovanja, urejanja in vzdrževanja.

Da so zelene površine in drugi odprti prostori izjemno pomembni za kakovost bivanja in zdravje prebivalcev, ni na strokovnem področju nič novega. Žal pa se zelene površine v naseljih in odprta krajina na njihovem obrobju prepogosto

obravnavajo kot samoumevna dobrina, njihovem načrtovanju in upravljanju pa se posveča veliko premalo pozornosti in sredstev. Ključni dejavniki kakovosti, kot so ustrezno obsežne in urejene, javno dostopne in raznolike zelene površine, so tisti, ki omogočajo in spodbujajo tudi gibanje na prostem, ki je osnova za zagotavljanje zdravega življenjskega sloga prebivalcev. Javno zdravje je naša skupna vrednota, kakovosten javni odprti prostor pa naša skupna dobrina.

S prispevkom obravnavamo vključevanje te teme v slovensko prakso urbanističnega načrtovanja in opozarjamo na potencialne strokovnih preveritev za razumevanje potreb prebivalcev, ki so se še posebej poudarile v času epidemije. Utemeljimo pomen zelenega sistema kot celovitega pristopa načrtovanja, njegovo socialno-zdravstveno funkcijo ter nujno, danes v praksi nezadostno, povezovanje različnih ravni načrtovanja. V okviru obravnave kakovosti prostorskih ureditev navajamo ključne načrtovalske vidike, ki jih je treba upoštevati pri tem, da se zagotovi in spodbuja aktiven življenjski slog v mestu in na podeželju. Med drugim omenimo tudi vprašanja glede pristojnosti različnih sektorjev in medsektorskega povezovanja, iskanja sinergij ter izzive za zagotavljanje javne dostopnosti in večnamenske rabe območij.

2 Aktiven življenjski slog in prostorske zahteve za telesne dejavnosti

Svetovna zdravstvena organizacija (SZO) z *Globalnim akcijskim načrtom za telesno dejavnost 2018–2030* (ang. *Global action plan on physical activity 2018–2030*) telesno dejavnost promovira kot enega od temeljev zdravja ter se pri tem sklicuje na številne raziskave in študije (SZO, 2018). Kot navajajo različni viri, redna in primerna telesna dejavnost pripomore k varovanju, ohranjanju in krepitvi zdravja. Z gibanjem se izboljšata fizično in psihično zdravstveno stanje ljudi. Aktivno življenje ali aktiven življenjski slog je način življenja, ki povezuje telesno dejavnost z vsakodnevnimi opravili in se nanaša na doseganje priporočene ravni telesne dejavnosti. Pri tem je cilj mogoče doseči na različne načine: s hojo ali kolesarjenjem v transportne namene, telesno vadbo za užitek in dobro telesno pripravljenost, udeležbo pri športnih dejavnostih (organiziranih in neuradnih), igranjem v parku, delom na vrtu, hojo po stopnicah in uporabo rekreacijskih objektov. Svetovna zdravstvena organizacija je z najnovejšimi *Smernicami za telesno dejavnost in sedeče vedenje* (ang. *WHO guidelines on physical activity and sedentary behaviour*) še razširila in okrepila ciljna priporočila za različne skupine prebivalcev glede telesne dejavnosti za zdravje, tako da se zdaj za odrasle na primer priporoča, naj opravijo vsaj 150–300 minut aerobne telesne dejavnosti zmerne intenzivnosti ali najmanj 75–150 minut intenzivne aerobne telesne dejavnosti na teden (SZO, 2020).

Raziskave tudi kažejo, da ima gibanje v zunanjem prostoru veliko večji učinek na ljudi kot gibanje v notranjih prostorih. Prisotnost naravnih prvin na splošno prispeva k boljšemu splošnemu počutju prebivalcev in vpliva na daljšo življenjsko dobo, ljudje so v takem okolju raje telesno dejavni. Temu pritrjujejo tudi anketni rezultati programa *Ven za zdravje*, saj je kar 90 % vprašanih v Kočevju odgovorilo, da za svoje telesne dejavnosti raje izberejo zunanji kot notranji prostor (Šuklje Erjavec idr., 2019), podobno pa so pokazali tudi rezultati vseslovenske spletne ankete *Ven za zdravje*, ki jo je Urbanistični inštitut Republike Slovenije izvedel leta 2020.

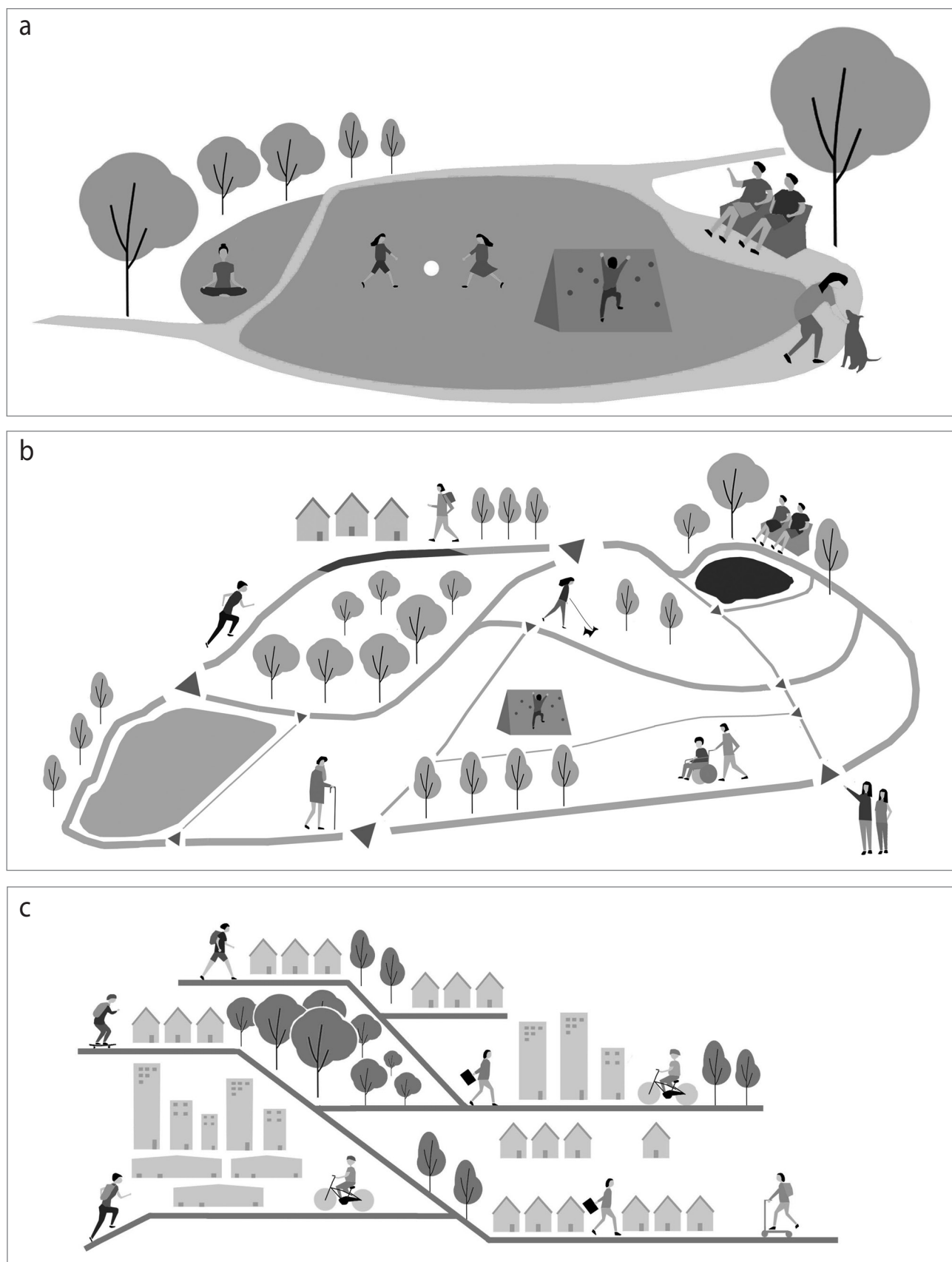
Za prostorsko načrtovanje je pomembno upoštevati, da imajo različne vrste dejavnosti lahko zelo različne zahteve po prostoru. Medtem ko določeni tipi odprtega prostora omogočajo raznolike dejavnosti, so drugi lahko namenjeni le posebnim dejavnostim, ki potrebujejo zelo določene ureditve in pogoje za izvajanje. Prav tako je treba vedno upoštevati, da so uporabniki zelo različni, in sicer glede na starost, telesno pripravljenost, interese itd. Način urejanja odprtega prostora je zato treba

prilagajati raznovrstnim potrebam in lokalnim okoliščinam in upoštevati vse vidike ustreznosti prostora za izvajanje posameznih tipov telesnih dejavnosti. Zelene površine so zaradi svojih značilnosti, ki jih opredeljujejo naravne prostorske prvine, še posebej pomembni odprti prostori za javno zdravje in imajo v tem pogledu več funkcij, hkrati pa je na njih mogoče tudi izvajati določene dejavnosti. Poleg zdravstvene in socialne funkcije je pomembna njihova morfološka in strukturna vloga (so gradnik prostorske identitete), okoljska, ekološka, podnebna in uravnalna vloga (vplivajo na mikropodnebne razmere, biodiverzitetu itd.) ter tudi kulturna, gospodarska, kulturna, oblikovna funkcija. Funkcije teh prostorov se medsebojno prepletajo ter jih je načrtovalsko vedno treba obravnavati celovito in sistemsko.

Telesne dejavnosti v odprtem prostoru z načrtovalskega vidika obravnavamo glede na to, kakšen obseg prostora potrebujejo, glede na merilo človeka, priporočene ravni za izvajanje telesne dejavnosti za zdravje in tip telesne dejavnosti. V tem pogledu ločimo dejavnosti, ki potrebujejo sklenjen prostor oziroma se izvajajo na določenem manjšem prostoru, ter tiste, ki potrebujejo vzpostavljeno in urejeno omrežje poti. Priročnik *Ven za zdravje* (Šuklje Erjavec idr., 2019), ki usmerja načrtovalski pogled skozi vidik doseganja zdravja prebivalcev in spodbujanje telesne dejavnosti, se osredinja na prostorske zahteve za posamezne dejavnosti. Opredeljuje tri osnovne skupine telesnih dejavnosti, ki se med seboj razlikujejo glede na način in namen uporabe prostora. To so:

- prostorsko zgoščene/osredinjene na ožji zunanji prostor, vezane na določeno lokacijo, na primer igre z žogo, joga, organizirana telesna vadba itd.;
- daljinske dejavnosti, ki so vezane na prostorske razdalje, na primer tek, hoja itd.;
- telesne dejavnosti kot način opravljanja poti, ki so vezane na vsakodnevno mobilnost.

V času epidemije in z njo povezanih ukrepov omejenega gibanja, ko je bila prepovedana uporaba prostorov, kot so igrišča, parki ter tudi druge ureditve in objekti (na primer na rekreacijsko privlačnih točkah) in so se bili prebivalci prisiljeni zadrževati v svojem bivalnem okolišu, so bile za njihovo vsakodnevno telesno dejavnost ključne predvsem t. i. daljinske dejavnosti, za katere je treba v prostoru zagotoviti ustrezno urejene, sklenjene in javno dostopne poti različnih razdalj, za uporabnike različnih potreb in zmogljivosti po telesni dejavnosti. Z možnostjo uporabe tovrstnih prostorov so prebivalci kljub omejitvam lahko izpolnili svoje potrebe po dejavnosti v zunanjem prostoru, stiku z zunanjim svetom, naravnimi prvinami in ljudmi ter hkrati ohranjali varno, priporočeno medsebojno razdaljo.

Slika 1: Ilustracije treh tipov dejavnosti in njihove pojavnosti v prostoru (a) prostorsko zgoščene dejavnosti, (b) daljinske dejavnosti, (c) telesne dejavnosti kot način opravljanja poti (vir: Šuklje Erjavec idr., 2019)

3 Daljinske telesne dejavnosti in prostorsko načrtovanje

Daljinske telesne dejavnosti, kot so v priročniku *Ven za zdravje* (Šuklje Erjavec idr., 2019) poimenovane vse tiste rekreacijske dejavnosti, pri katerih gre za premagovanje določene razdalje v linearnem ali krožnem poteku, so na primer sprehajanje, rekreacijska hoja, nordijska hoja, tek, kolesarjenje, pohodništvo, rolkanje ter tudi vadbe na trimstezah, učne dejavnosti na tematskih poteh, jahanje, tek na smučeh, alpsko smučanje, turno smučanje, veslanje, supanje itd. Daljinskim telesnim dejavnostim, ki se izvajajo v prostem času, so glede na način izvajanja podobne tudi dejavnosti, vezane na vsakodnevno mobilnost – torej tiste, s katerimi opravljamo vsakodnevne poti. V obeh primerih gre večinoma za podobne načine gibanja (npr. hoja, kolesarjenje). Čeprav se lahko v prostoru uporablja podoben tip infrastrukture, je pri načrtovanju te nujno treba upoštevati pomembne razlike, ki so vezane na namembnost ureditev. V primeru daljinskih dejavnosti je ključen poudarek na preživljanju prostega časa, oddihu v stiku z naravo, pri telesni dejavnosti, ki se izvaja kot vsakodnevna mobilnost, pa je najpomembnejša časovna komponenta – čim hitrejša, udobna in varna povezava od začetne točke (npr. doma) do cilja (npr. trgovine, šole ipd.).

Pri ureditvah za daljinske dejavnosti je pomembna doživljajska kakovost prostora, saj se uporabniki odločajo za uporabo določenih poti zaradi sprostitev in/ali aktivne rekreacije, pri čemer ima veliko vlogo privlačnost prostora. Izjemno pomembne so zvezne ureditve poti ter tudi njihova ustrezna opremljenost in varnost. Za doseganje ustrezne intenzivnosti in s tem učinka telesne dejavnosti ali vadbe na telo (za ohranjanje ali izboljšanje zdravja) je treba načrtovati ureditve dovolj dolgih razdalj. Pri tem je smiselno iz istega izhodišča zagotoviti različne možnosti izbire daljših in krajših poti, saj imajo ljudje različne zmožnosti, potrebe in želje po dejavnosti, tudi glede na starost, telesno pripravljenost, razpoložljiv čas in podobno. Da lahko te prostore hkrati uporablja čim več uporabnikov, je pomembno zagotoviti omrežje poti z dovolj veliko zmogljivostjo, kar se je kot zelo pomembno pokazalo prav v času epidemije. Za spodbujanje vsakodnevne uporabe prebivalcev morajo biti izhodišča poti vezana na naselja, v neposredni navezavi z notranjo (naselbinsko) mrežo pešpoti in kolesarskih poti in tako dobro dostopna. V Sloveniji je kljub velikemu številu (in razdaljah) označenih rekreacijskih poti del teh speljan po prometnejših cestah, kar je zelo problematično z vidika varnosti in kakovosti. Pereč problem v tem pogledu je tudi dejstvo, da številne občine posvečajo pozornost predvsem načrtovanju poti in povezav za turistične namene. Te so običajno urejene tako, da ne upoštevajo potreb prebivalcev in se na primer ne navezujejo na naselja, ampak povezujejo le turistične točke, kar je za vsakodnevno telesno dejavnost prebivalcev vsekakor manj ustrezno.

Slika 2: Primera urejenih rekreacijskih poti v neposredni bližini mesta ((a) Ljubljana in (b) København) in primera teh ureditev v mestu ((c) Berlin in (č) Vilna). Gre za ključne prostore, ki lahko s tvorjenjem omrežja in ureditvijo (varnost in udobnost) spodbujajo hojo, kolesarjenje in druge oblike telesne dejavnosti. V vseh primerih gre za odprte površine, ki so del zelenega sistema mesta. Pri tem ne gre le za umeščanje poti, ampak za celostno načrtovanje odprtega prostora – ambientov mestnih zelenih površin (foto: Jana Kozamernik).

4 Vidiki kakovosti načrtovanja zelenih površin za spodbujanje telesnih dejavnosti

Da se lahko prebivalcem naselij zagotovi možnost gibanja na prostem in s tem vpliva na kakovostno bivalno okolje, je treba pri načrtovanju prostorov za daljinske telesne dejavnosti upoštevati splošne vidike kakovosti načrtovanja zelenih površin za spodbujanje telesne dejavnosti (povzeto po priročniku *Ven za zdravje*, glej Šuklje Erjavec idr., 2019):

1. *Zagotovitev ustrezne preskrbljenosti zelenih površin*
To pomeni, da je vsakemu prebivalcu zagotovljena možnost za gibanje na prostem ne glede na tip in velikost naselja, v katerem biva.
2. *Javna, fizična in univerzalna dostopnost*
Zagotavljanje javne in enakovredne dostopnosti ustrezno urejenih in raznolikih zunanjih prostorov mora biti omogočeno vsem skupinam prebivalcev. Pri tem je treba upoštevati demografske trende in ranljive skupine ter tudi družbene in finančne vidike. S prostorskega vidika je treba upoštevati oddaljenosti od bivališč do teh površin, značilnosti prostora, vključno s prostorskimi ovirami in lastništvom. Pri tem je izjemno pomembno, da se ne glede na lastništvo, ampak na potrebe lokalne skupnosti in vizijo razvoja jasno opredeli (in z lastniki zemljišč dogovori) javna dostopnost poti v javni rabi, raba katerih je pod enakimi pogoji namenjena vsem.
3. *Uravnotežena razmestitev, povezanost in zveznost zelenih površin*
Zveznost poti ali povezav po prostoru in omogočanje izbire razdalj poti imata ključno vlogo pri odločitvah za uporabo prostorov.
4. *Privlačnost in prepoznavnost prostora za izvajanje telesne dejavnosti*
Zagotavljanje privlačnosti in prepoznavnosti prostora je eden od najpomembnejših vidikov za spodbujanje uporabe. Kljub različnim motivom in težnjam za obisk določenih prostorov so za okolja, v katerih se ljudje na splošno dobro počutimo, pomembni jasnost in prepoznavnost prostora, možnost orientacije, ugodni mikropodnebni pogoji (predvsem v poletnem času) in prisotnost naravnih prvin. K privlačnosti pomembno prispeva tudi javna dostopnost voda in obrežij, predvsem v urbanih okoljih so ključna prvina drevesa.
5. *Velikost območja za zagotavljanje uporabe*
Ustrezna velikost za zagotavljanje uporabe se pri daljinskih dejavnostih veže predvsem na ustrezne širine in razdalje poti. Povezave, predvsem pešpoti in kolesarske poti za rekreacijo, morajo biti dovolj dolge, da omogočajo vsaj pol ure hitre hoje (približno 3 km) in pol ure kolesarjenja (približno 12 km, če gre za ravninski teren). Priporočene

širine glavnih pešpovezav in kolesarskih povezav v okviru širših zelenih koridorjev so 2,5 m za pešpoti in 1,6 m za kolesarske poti. V primeru predvidene sorabe poti se širine ustrezno prilagodijo. Ključno je, da se rekreacijske poti urejajo vključno s koridorjem, po katerem potekajo (skupaj z drugimi elementi ureditve).

6. *Opremljenost za zagotavljanje uporabe*
Daljše povezovalne rekreacijske poti se opremijo s počivališči, kjer je mogoč počitek v senci. Privlačnost za uporabo lahko poveča tudi dodatna opremljenost ali dodaten program vzdolž poti, ki je odvisen od tipa poti in ocene programske nasičenosti prostora (v določenih prostorih npr. trimorodja, igralo itd.).
7. *Varnost*
Varnost je mogoče načrtovati z ustreznim projektiranjem, predvsem so pomembne varnost pred poškodbami in nesrečami (izbor materialov, rastlin, upoštevanje priporočenih standardov), varnost pred nasiljem (preglednost, vzdrževanost) in prometna varnost. Povezave za pešce in kolesarje se prednostno umaknejo s prometno obremenjenih koridorjev pomembnih prometnic, za njihovo umeščanje se iščejo vzporedni, manj obremenjeni koridorji, in če je to mogoče, se vzpostavi več možnosti, da lahko uporabniki izberejo različne poti.
8. *Zagotavljanje ustreznega vzdrževanja*
To je eden od primarnih vidikov zagotavljanja kakovostnega okolja za izvajanje vseh dejavnosti v zunanjem prostoru, saj nevzdrževane površine niso privlačne za uporabo.

Pri celovitem načrtovanju so pomembni preveritve primerne umeščenosti v krajino (urbani prostor, kulturna, naravna), načrtovanje celostnega prostorskega koncepta širše ureditve, upoštevanje lokalnega konteksta, prostorskih značilnosti (naselja, ključne točke v krajini, navezovanje na druge ureditve, prečkanje prometnic, relief itd.) in določitev primerne infrastrukture – »sive« in »zelen«: ločenost poti od površin cest, varnost, primerna opremljenost in uporaba materialov glede na namen uporabe in okolje, skozi katero vodijo (v odprti krajini opremljene le npr. s smerokazi, brez osvetlitve ipd., v urbanem okolju prednostno ozelenjene, npr. z drevoredi).

Cilj urejanja kakovostnih povezav za pešce in kolesarje je poleg zagotavljanja možnosti namenske telesne dejavnosti tudi spodbujanje rabe povezav za nenamensko rekreacijo kot način opravljanja vsakodnevnih poti zaradi dostopa do službe, šole, vrtca itd. Te vsakodnevne aktivne poti omogočajo telesno dejavnost posameznika (hojo, kolesarjenje) in pripomorejo tudi k doseganju širših ciljev trajnostne mobilnosti, kot so zmanjševanje vplivov na okolje in porabe energije in izboljšanje družbenih stikov.

5 Prostorska analiza preskrbljenosti naselij z javnimi zelenimi površinami

V času epidemije so se ob povečanju števila uporabnikov parkovnih in drugih površin v naseljih pojavila vprašanja o zadostni preskrbljenosti naselij z javnimi površinami. Načelo preskrbljenosti z zelenimi površinami, ki omogočajo telesno dejavnost na prostem, se neposredno povezuje z načelom dostopnosti in uravnotežene razmestitve teh prostorov. Če je preskrbljenost zadostna, imajo namreč vsi prebivalci enakovredne možnosti dostopa do teh območij in s tem tudi izvajanje različnih telesnih dejavnosti. Na podlagi analize oddaljenosti poselitvenih območij od zelenih površin, ki imajo večnamenski značaj (npr. omogočajo izvajanje več tipov prostorsko zgoščenih dejavnosti), in oddaljenosti od rekreacijskih poti, ki omogočajo izvajanje daljinske dejavnosti, lahko na ravni naselij s prostorsko analizo opredelimo dele poselitve, ki so ustrezno preskrbljeni z zelenimi površinami za oba tipa dejavnosti, in dele poselitve, ki nima zagotovljene ustrezne dostopnosti do teh območij, s tem pa imajo prebivalci slabše možnosti za vsakodnevno rekreacijo. Za izvedbo take analize je ključno, da so vključeni aktualni podatki in prihodnje načrtovane ureditve, ki lahko vplivajo na izračun oddaljenosti (prostorske ovire), ter upoštevani tudi prostorski problemi in potenciali. Tovrstna analiza, ki pokaže primanjkljaje, je ena od strokovnih podlag za zeleni sistem (na strateški ravni) ter usmeritve in določitve območij (namenske rabe, infrastruktura itd.) v planskih aktih. Nadgradi se lahko tudi z drugimi tematskimi analizami in vsebinami drugih sektorjev, na primer analizo trajnostne mobilnosti, celostno prometno strategijo ipd.

6 Vključevanje socialno-zdravstvenega vidika zelenega sistema v različne ravni prostorskega načrtovanja

Zagotavljanje kakovostnega odprtega prostora je v urbaniščnem načrtovanju ena od najpomembnejših tem in ključno vlogo pri tem ima načrtovanje zelenega sistema. Načrtovanje zelenih površin je postalo v času epidemije in tudi ob vse večjem poudarku nujnega prilagajanja podnebnim spremembam vse aktualnejše. V okviru strateških prostorskih aktov se sicer opredeljujejo vizije kakovostnega in zdravju prijaznega bivalnega okolja, toda v glavnem ostajajo na zelo načelni in le deklarativni ravni brez konkretnih usmeritev in ukrepov. Še bolj problematičen in šibek je prenos teh vsebin v izvedbene akte, saj se običajno ne izražajo v konkretnih smernicah in ukrepih niti se ne vključujejo v merila in pogoje za gradnjo

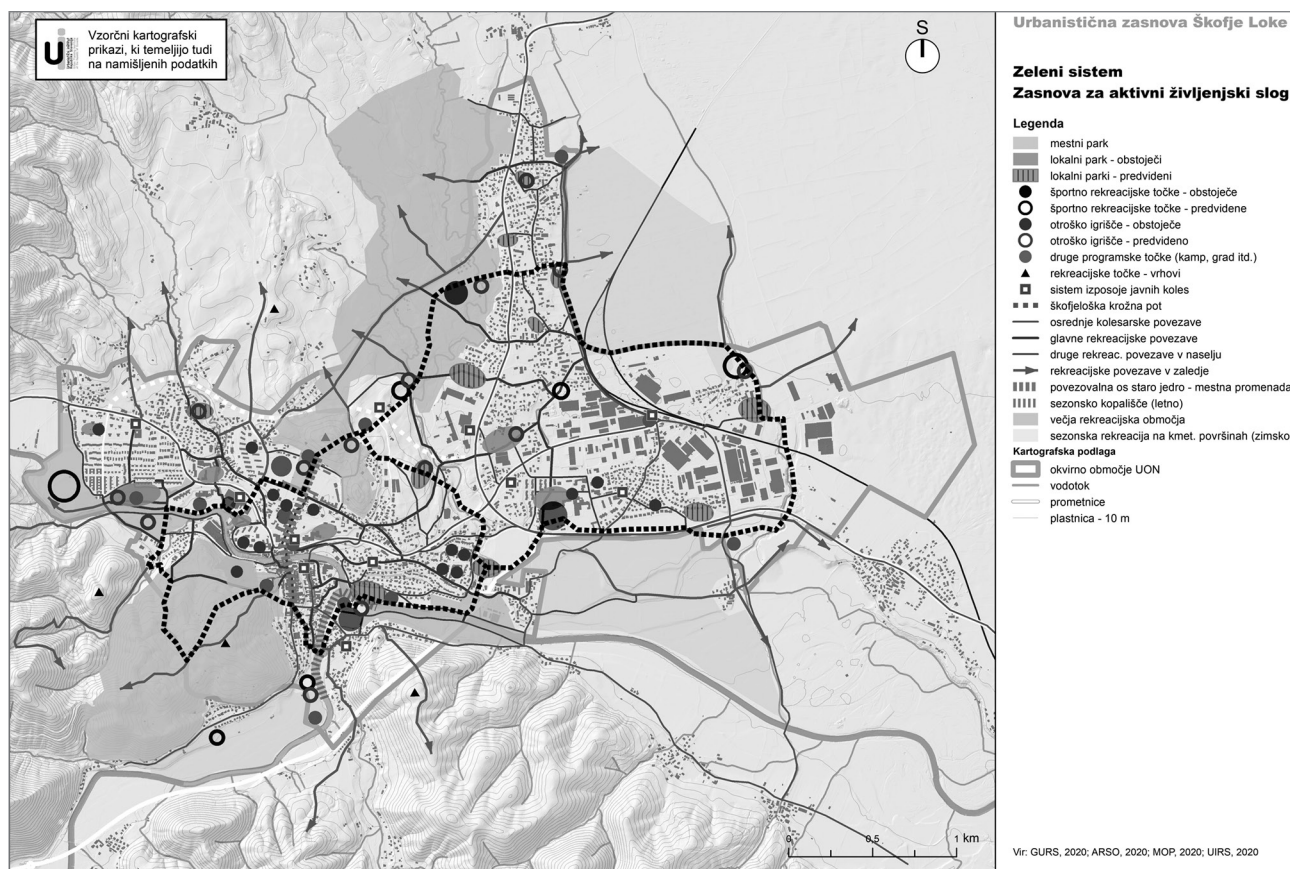
na posameznih območjih. V sistemu slovenskega prostorskega načrtovanja, ki se v glavnem osredinja na usmerjanje razvoja po območjih namenske rabe in konkretne usmeritve v okviru posameznih enot urejanja prostora, so še posebno slabo obravnavani prav prostori za izvajanje daljinske telesne dejavnosti, ki se ne navezujejo na določeno namensko rabo ter običajno potekajo tudi preko administrativno določenih območij in/ali EUP. Tako se tovrstne ureditve običajno v prostorskih aktih na izvedbeni ravni pojavljajo le fragmentarno, kot deli posameznih ureditev, na primer ureditev v sklopu stanovanjske krajine, občestne ureditve, večinoma pa ne obravnavajo na primer potencialno pomembnih neformalnih poti v sklopu kmetijskih površin, gozdnih poti itd. Načrtovanje rekreacijskih daljinskih povezav je v praksi pogosto omejeno tudi le na prostor znotraj administrativnih meja občin, kar je običajno v nasprotju s smiselnim povezovanjem in prostorskimi možnostmi. Tak pristop tako ne omogoča celovitega načrtovanja kakovostnih kolesarskih povezav in pešpovezav med posameznimi naselji ali za rekreacijo.

Na strateški ravni se določila za načrtovanje za spodbujanje telesne dejavnosti vključujejo v različne dokumente, odvisno o velikosti in tipa občine (RPP ali OPP). Ta tema je sestavni del načrtovanja zelenega sistema, saj se v njem obravnavata povezljivost in prepletenost funkcij zelenih površin in drugih odprtih prostorov. Zeleni sistem je sicer obvezna vsebina urbanistične zasnove, ki se izdeluje za mesta in večja naselja, ne pa tudi za manjše kraje. Na podeželju imajo prebivalci sicer na prvi pogled na voljo obsežna zelena območja, v praksi pa se izkaže, da so poti nepovezane, pregrajene in s tem prekinjene in da ni jasno opredeljena javna dostopnost, zato se pojavljajo tudi konflikti z lastniki in drugimi uporabniki zemljišč in poti. Tako so možnosti dejanske uporabe obsežnih zelenih območij na podeželju zelo odvisne od posameznih lastnikov in odnosov v lokalni skupnosti. V številnih primerih, tudi v bližini večjih naselij, kjer je interes po sorabi in večnamenskosti območij še toliko izrazitejši in obsežnejši, ovirajo ustrezno vzpostavitev tovrstnih ureditev tudi različni sektorski pogledi, ki pogosto niso naklonjeni iskanju sinergij v prostorski rabi in razvoju v obliki skupnega načrtovanja in dopuščanja možnostim sočasne rabe obstoječih ureditev in zemljišč (npr. speljavo rekreacijskih poti po poljskih poteh). S tem se zelo zmanjšujejo prostorski potenciali in priložnosti za omogočanje telesnih dejavnosti prebivalcev.

Zeleni sistem, ki se načrtovalsko prikazuje na konceptualni ravni in kartografskih podlagah, je sestavljen iz osnovne zasnove zelenega sistema, ki povzema vse ključne elemente in tematske karte oziroma posamezne zasnove, ki podrobneje ponazarjajo posamezne teme, pomembne z določenega vidika – na primer rekreacijskega, morfološkega, ekološkega, podnebnega. Zasnova za aktiven življenjski slog je eden od novoopredeljenih slojev

Slika 3: Analiza preskrbljenosti zelenih površin z vidika dostopa do prostorov za izvajanje prostorsko zgoščenih in daljinskih telesnih dejavnosti, ki je bila pripravljena v okviru Strokovnih podlag za prostorsko načrtovanje zelenih površin za spodbujanje telesnih dejavnosti prebivalstva v okviru obravnave pilotnega primera Kočevje. Črno so označena območja poselitve, ki nimajo zagotovljene ustrezne dostopnosti do zelenih površin, ki omogočajo oba tipa rekreacije – prostorsko zgoščene in daljinske telesne dejavnosti (vir: Šuklje Erjavec idr., 2019).

Slika 4: Tematska karta – zasnova za aktiven življenjski slog – je eden od slojev zelenega sistema in obravnava njegovo socialno-zdravstveno funkcijo (vir: Mušič idr., 2020).

zelenega sistema, ki je vključen tudi v *Priporočila za izdelavo urbanistične zasnove* (glej Mušič idr., 2020). Omenjena zasnova poudarja njegovo socialno-zdravstveno funkcijo ter se nanaša na vse javne prostore in objekte, ki spodbujajo in omogočajo telesno dejavnost. Kot podlaga za pripravo te zasnove služi tudi analiza preskrbljenosti z zelenimi površinami, ki opredeli problemske točke in primanjkljaje v posameznih delih naselja z vidika pogojev za redno telesno dejavnost. Že konceptualna skica zelenega sistema sicer vključuje osrednje prostore, pomembne za rekreacijo prebivalcev, pomembnejše rekreacijske povezave, parke, športne parke ipd. Podrobnejša, tematska zasnova za aktiven življenjski slog pa natančneje določa območja, točke in povezave, pomembne z rekreacijskega vidika, tako obstoječe kot novopredvidene. Poleg parkovnih in drugih večnamenskih površin so to tudi programske točke, točke izposoje koles, krožne mestne poti, različni tipi rekreacijskih povezav, promenade, območja sezonske rekreacije (npr. tek na smučeh, naravna kopališča) itd.

Na podrobnejši, izvedbeni ravni je vsebine, prikazane na tematski karti zelenega sistema, treba konkretizirati v prostorskih prikazih in tudi določilih, na primer v:

- splošnih določilih akta (npr. splošnih PIP o urejanju odprtih, zelenih in drugih površin, PIP za gradnjo in

urejanje cestnega omrežja, spremljanje stanja okolja za zagotavljanje zdravja ljudi in drugih PIP);

- določilih o posameznih namenskih rabah (rabi Z (zelenih površin) in tudi v vseh drugih, predvsem v stanovanjskih območjih, območjih centralnih dejavnosti in vseh tistih, kjer se pojavljajo zelene površine in drugi elementi zelenega sistema, predvsem je pomembno vključevanje za rabo gozdnih in kmetijskih območij oziroma povezav preko teh območij);
- določilih za posamezne enote urejanja prostora (in v povezavi s sosednjimi enotami urejanja prostora);
- odlokih ali drugih dokumentih občin za doseganje izboljšanja stanja podobe naselij in krajine.

Predvsem za prostore daljinskih dejavnosti, ki so izrazito koridorni oziroma linijski, so pomembna določila o zveznih povezavah preko več EUP, zato je nujen njihov kartografski prikaz. Grafično se smiselno prikažejo regulacijski elementi, kot so območja sklenjenih zelenih površin, zelene členitvene poteze, zelene povezovalne poteze in drevoredi, za katere so v priložniku *Zeleni sistem v mestih in naseljih* (Šuklje idr., 2020) predlagani tudi grafični znaki. Velikokrat se izkaže, da so se na podrobnejši ravni izgubile povezovalne poteze preko EUP in med njimi, ki so pomembne za daljinske dejavnosti in aktivno

mobilitnost. Več poudarka je potrebno tudi za načrtovanje preko administrativnih meja, kar se lahko implementira le na podlagi grafičnega prikazovanja v prostorskih aktih.

7 Sklep

Zavedanje o pomenu zelenih površin za zdravje – dobro počutje, spodbujanje telesne dejavnosti – in tudi blažnje podnebnih sprememb, ki vplivajo na kakovost bivanja v mestih in naseljih, se v zadnjih letih povečuje. V praksi pa se večina teh prostorov še vedno načrtuje obrobno, površno, brez jasnega akcijskega načrta ter ustrezne dokumentacije in zahtev po sodelovanju strokovnjakov. Za doseganje kakovosti in uporabnosti zelenih površin je nujno njihovo celovito načrtovanje v okviru zelenega sistema in tudi izdelava načrtov krajinske arhitekture. Pri obravnavi prostorov za izvajanje daljinskih dejavnosti na primer ne zadošča, da se upoštevajo le minimalni standardi za gradnjo poti, saj taka obravnava najpogosteje vodi v izgradnjo le tehnično usmerjenih ureditev, ki pa so pomanjkljive ali celo popolnoma neprimerne z vidika zagotavljanja kakovosti prostora. Oblikovanje posameznih delov odprtega prostora kot zaključene prostorske celote in hkrati sestavnega dela širšega zelenega sistema omogoča njihovo povezljivost in funkcionalnost – z vidika uporabnikov ter ekoloških, okoljskih, kulturnih in drugih načel.

Med epidemijo se je zanimanje za zelene površine povečalo tudi s strani splošne javnosti in medijev, kar potrjuje povečanje zavedanja o potrebnem strokovnem načrtovanju odprtega prostora za bivalno kakovost in javno zdravje. Za uspešnost oziroma uresničevanje zelenega sistema in s tem zasnove za aktiven življenjski slog je nujen prenos usmeritev iz strateških aktov v izvedbene, pomembna pa sta tudi zavedanje oziroma osveščenost lokalnih služb in volja za implementacijo v realnosti.

.....
 Jana Kozamernik
 Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Ljubljana, Slovenija
 E-pošta: janak@uirsi.si

mag. Ina Šuklje Erjavec
 Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Ljubljana, Slovenija
 E-pošta: inas@uirsi.si

Viri in literatura

- Mihelič, B., Humar, M., in Nikšič, M. (ur.) (2015): *Urbanistični terminološki slovar*. Ljubljana, Založba ZRC SAZU, Zbirka slovarji in Zbirka Urbani izziv – publikacije.
- Mušič, B., Nikšič, M., Dražič, B., Repič Vogelink, K., Kozamernik, J., Koblar, S., idr. (2020): *Priporočila za izdelavo urbanistične zasnove in krajinske zasnove na podlagi določil zakona o urejanju prostora (ZUreP-2), Priporočila za izdelavo urbanistične zasnove*. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
- Odlok o strategiji prostorskega razvoja Slovenije* (2004): Uradni list RS, št. 76/04, 33/07 – ZPNačrt in 61/17 – ZUreP-2. Ljubljana.
- Svetovna zdravstvena organizacija (SZO) (2018): *Global action plan on physical activity 2018–2030: More active people for a healthier world*. København, Regionalna pisarna za Evropo.
- Svetovna zdravstvena organizacija (SZO) (2020): *WHO guidelines on physical activity and sedentary behaviour*. København, Regionalna pisarna za Evropo.
- Šuklje Erjavec, I., Balant, M., Kozamernik, J., in Nikšič, M. (2020): *Zeleni sistem v mestih in naseljih: Usmerjanje razvoja zelenih površin, priručnik*. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor, Direktorat za prostor, graditev in stanovanja.
- Šuklje Erjavec, I., Kozamernik, J., in Žlender, V. (2019): *Ven za zdravje. Priručnik za načrtovanje zelenih površin za spodbujanje telesne dejavnosti in zdravega življenjskega sloga*. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
- Zakon o urejanju prostora* (2018): Uradni list Republike Slovenije, št. 61/17. Ljubljana.